

"İşte, eğer saadet-i ebediye olmazsa, şu esaslı nizam, bir suret-i zaife-i vâhiyeden ibaret kalır... Demek, nizamı nizam eden, saadet-i ebediyedir. Öyle ise, nizam-ı âlem, saadet-i ebediyeye işaret ediyor." cümlelerini izah eder misiniz?

"Dikkat edilse, şu kâinatın umumunda bir nizam-ı ekmel, bir intizam-ı kasdî vardır. Her cihette reşahât-ı ihtiyar ve lemeât-ı kast görünür. Hattâ, her şeyde bir nur-u kast, her şe'nde bir ziya-yı irade, her harekette bir lem'a-i ihtiyar, her terkipte bir şule-i hikmet, semerâtının şهادetiyle nazar-ı dikkate çarpıyor."

"İşte, eğer saadet-i ebediye olmazsa, şu esaslı nizam, bir suret-i zaife-i vâhiyeden ibaret kalır. Yalancı, esassız bir nizam olur. Nizam ve intizamın ruhu olan mâneviyat ve revâbit ve niseb, hebâ olup gider. Demek, nizamı nizam eden, saadet-i ebediyedir. Öyleyse, nizam-ı âlem, saadet-i ebediyeye işaret ediyor."(1)

Allah kainatta muazzam bir nizam ve sistem kurmuştur. Bu nizam ve sistemi manidar yapan şey ise nizamın kuruluş gayesidir. Yani "*Neden bu kainat ve nizam kurulmuştur?*" sorusunun cevabı nizamı nizam yapar. Hiç bir gaye gözetilmeden kurulan fabrika ve şirket manasız olduğu gibi, gayeleri ve hedefleri olmayan bir kainat ve nizam da manasız ve esassız olur.

Kainat ve kainattaki nizamın en temel gayesi, **tevhit** ve **haşirdir**. Yani kainat tevhit ve haşir temeli üzerine kurulmuş bir bina gibidir. Temelsiz bina nasıl mümkün değilse, tevhit ve haşirsiz bir kainat da mümkün değildir. Zira kainattaki nizamın temel kanunları haşir inancı üstünde programlanmış.

Mesela, kainat nizamı içinde muazzam bir adalet sergisi açılmış. Bu adaleti hakiki yapan ve tamamlayan şey, öldükten sonra dirilme inancıdır. Zira zalim ile mazlum bu dünya nizamı içinde eşit olarak ölüyorlar. Ne zalim ceza görüyor ne de mazlum hakkını alıyor. Şayet öldükten sonra hesap olmasa, o zaman kainat nizamı içindeki adalet sergisi manasız ve esassız kalacak. Nizam çürük ve önemsiz bir gösteriden ibaret kalacaktır. Netice alınmayan her sistem bozuk ve esassızdır. İşte kainat sistemini sağlam ve esaslı yapan gaye haşirdir.

Nizam ve intizamın ruhundan maksat netice ve gayesidir. Bir fabrikanın ruhu ürettiği

---

mamuldür. Mamul yok ise o fabrikanın gayesi ve ruhu da yok demektir. Aynı şekilde kainattaki nizam ve intizamın maneviyat ve ruhu haşirdir; haşir olmadığı zaman haşire göre kurgulanan kanunlar ve nispetler manasız olur ve havada kalır. Mesela, kainat intizamı içinde adalet bir rükündür, adaletin neticesi ise ceza veya mükafattır. Şayet ceza ve mükafat olmaz ise, adalet rüknü boşta ve havada kalır.

Nispetten ve revabıttan maksat suç ile ceza, itaat ile mükafat arasındaki gereklilik bağıntısıdır. Şayet suç varken ceza olmaz ise, bağlantı ve nispet kopmuş demektir. O zaman manasız, boşuna bir sistem olmuş olur; zira sistem bu bağ üzerine kurulmuştu. Bir adalet sarayı yapılmış, hakimler atanmış, mahkeme salonları hepsi tamam, ama hakimin verdiği cezanın infaz edileceği hapisane ortada yok. O zaman bütün saray ve hakimlerin nispet ve bağları kopmuş olur; bir oyuncak ve oyuncudan ibaret kalmış olurlar. Adalet sarayını güçlü ve saygın yapan şey hapisanedir. Hapisane olmaz ise adalet sarayı dalga konusu olur.

Özet olarak bu medar da kâinattaki düzenin ve intizamın sonsuz mutluluğa yani ahiret alemine şahitliği işleniyor. Sağlam bir düzen ve intizam ancak ceza ve mükafat temelinde durur. Bir düzenin ceza ve mükafat olgusu yok ise, o düzen önemsiz ve vahi bir seviyede kalır. Yani neticesi ve sonucu olmayan kısır bir döngü şeklinde çevrilir.

(1) bk. [Sözler, Yirmi Dokuzuncu Söz, İkinci Maksat.](#)